
PWYLLGOR IAITH, 4.04.14

Yn bresennol: Y Cyngorydd Liz Saville Roberts (Cadeirydd).

Y Cynghorwyr: Craig ab Iago, Elwyn Edwards, Tom Ellis, Alan Jones Evans, Alwyn Gruffydd, Eric Merfyn Jones, Mair Rowlands, Gareth Thomas, Eirwyn Williams, Elfed Williams a Gruffydd Williams.

Swyddogion: Gwenno Williams (Uwch Reolwr Gweithredol, Adran Gwasanaethau Cymdeithasol, Tai a Hamdden), Sion Huws (Rheolwr Cydymffurfiaeth ac Iaith), Gwenan Ellis Jones (Cydllynydd Siarter Iaith), Bethan Roberts (Swyddog Gwella Ansawdd Addysg), Ruth Richards (Swyddog Cydraddoldeb ac Iaith) ac Eirian Roberts (Swyddog Cefnogi Aelodau a Chraffu).

Hefyd yn bresennol: Y Cyngorydd Ioan Thomas (Aelod Cabinet – Y Gymraeg).

Ymddiheuriadau: Y Cyngorwyr Gweno Glyn, Dyfrig Jones a Mandy Williams-Davies.

Estynnwyd croeso i'r Cyngorydd Eddie Dogan, oedd yn bresennol i arsylwi ar y cyfarfod, ynghyd â Rhys Parri, myfyriwr o Brifysgol Bangor, oedd ar brofiad gwaith gyda'r Cyngor.

1. DATGAN BUDDIANT PERSONOL

Ni dderbyniwyd datganiad o fuddiant personol gan unrhyw aelod oedd yn bresennol.

2. COFNODION

Llofnododd y Cadeirydd gofnodion y cyfarfod diwethaf o'r pwyllgor hwn a gynhaliwyd ar 15fed Ionawr, 2014 fel rhai cywir, yn amodol ar nodi y penderfynwyd gofyn i'r Aelod Cabinet – Y Gymraeg roi adroddiad ymhob cyfarfod o'r Pwyllgor Iaith.

Materion yn codi o'r cofnodion

Eitem 2 – Mater Brys – Ymdrin â Phresgripsiwn Cymraeg

Dosbarthwyd - copïau o ohebiaeth rhwng yr Aelod Cabinet - Y Gymraeg a'r Bwrdd Iechyd a chwmini Morrisons yn dilyn digwyddiad yn fferyllfa Morrisons ym Mangor pryd y gwrthodwyd ymdrin â phresgripsiwn oherwydd ei fod wedi ei ysgrifennu yn Gymraeg.

Nododd yr Aelod Cabinet - Y Gymraeg, er nad oedd sylwadau cwmni Morrisons yn cydfynd â nifer o ffeithiau a glywodd gan eraill, bod rhaid derbyn y sylwadau hynny fel ffaith. Fodd bynnag, 'roedd o'r farn bod llythyr y Bwrdd Iechyd yn siarad gwag ac yn annealladwy a chredai y dylai fynd yn ôl at y Bwrdd Iechyd i holi pryd 'roedd nifer o'r pethau y cyfeirir atynt yn y ddau baragraff olaf yn mynd i ddigwydd. Ychwanegodd mai rôl y Comisiynydd Iaith oedd mynd ar ôl materion fel hyn ac 'roedd y Swyddog Cydraddoldeb ac Iaith wedi anfon copïau o ymatebion cwmni Morrisons a'r Bwrdd Iechyd ati, ond heb dderbyn ymateb hyd yma.

Mynegwyd pryder nad oedd staff yn cael eu monitro mewn sefyllfaoedd o'r fath a'u bod yn dueddol o wneud pethau o'u pen a'u pastwn eu hunain yn groes i reolau. Fel enghreifftiau eraill o hyn, cyfeiriwyd at y defnydd o holiadur uniaith Saesneg mewn meddygfa (nyrs yn gofyn y cwestiynau yn Gymraeg i'r claf ac yn cyfieithu'r ateb a'i roi i

lawr yn Saesneg ar y ffurflen, er bod ffurflenni Cymraeg ar gael) a slipiau talu i mewn ar gael yn Saesneg yn unig ar y cownteri mewn banciau. 'Roedd hyn yn dragwyddol yn frwydr ac yn gwbl annerbyniol.

PENDERFYNWYD rhoi hawl i'r Aelod Cabinet - Y Gymraeg ysgrifennu'n ôl at y Bwrdd Iechyd i holi ynglŷn ag amserlen y datblygiadau y cyfeirir atynt yn eu llythyr a bod y Swyddog Cydraddoldeb ac Iaith yn cysylltu ymhellach gyda'r Comisiynydd Iaith i ofyn am ddiweddariad.

Eitem 7 – Cynllun Strategol y Gymraeg mewn Addysg 2014-2017

Nodwyd nad oedd yn glir beth oedd arwyddocâd y frawddeg "*Dim ond mewn eithriadau prin iawn y rhoddir ystyriaeth i gefnogi cyrsiau fydd ar gael mewn un iaith yn unig*" (ail baragraff tudalen 6) a chytunodd y Swyddog Cefnogi Aelodau a Chraffu i ofyn i'r adran am esboniad pellach.

5. DIWEDDARIAD CYNLLUN PENCAMPWYR IAITH A DEFNYDD O'R IAITH YNG NGHANOLFANNAU HAMDDEN BANGOR, TYWYN A DOLGELLAU

Cyflwynwyd – diweddariad llafar gan yr Uwch Reolwr Gweithredol, Adran Gwasanaethau Cymdeithasol, Tai a Hamdden ar y Cynllun Pencampwyr Iaith a defnydd o'r iaith yng Nghanolffannau Hamdden Bangor, Tywyn a Dolgellau.

Nododd:-

- (1) Bod gan bob un o'r canolfannau hamdden reolwr sy'n Bencampwr Iaith.
- (2) Ers iddi adrodd ddiwethaf, fod y sefyllfa wedi gwella yng Nghanolffannau Bangor a Thywyn. 'Roedd 11 allan o'r 30 o staff ym Mangor yn mynychu gwersi ac yn ceisio siarad mwy o Gymraeg ac 'roedd mwy o Gymraeg yn cael ei siarad yng Nghanolffan Tywyn hefyd, gyda'r rheolwr bellach yn gallu dilyn y drafodaeth drwy gyfrwng y Gymraeg mewn cyfarfodydd.
- (3) Bod problemau'n parhau yng Nghanolffan Hamdden Dolgellau gyda rhai staff yn ddihyder, neu'n amharod, i ddefnyddio'r Gymraeg, er y ceisid dwyn perswâd arnynt i, o leiaf, gyfarch cwsmeriaid yn Gymraeg.
- (4) Bod pobl sy'n mynd ar gyrsiau'n llwyddo a chyfeiriwyd at ddwy enghraifft ddiweddar o hyn, sef Caroline Jackson, (Pwll Nofio Blaenau Ffestiniog) a enillodd Wobr Dysgwr y Flwyddyn a Tracey Ann Linton (Frondeg, Caernarfon) a ddaeth yn ail.
- (5) Bod yr adran yn dwyn pwysau ar staff sy'n amharod i ddefnyddio'r Gymraeg a'r cam nesaf, o bosib, fyddai eu disgyblu gan eu bod yn torri'r polisi iaith.
- (6) Y gwelid llawer o werth i'r Cynllun Pencampwyr Iaith ac ystyrid sefydlu cynllun tebyg yng nghartrefi preswyl y sir.

Rhodddwyd cyfle i'r aelodau ofyn cwestiynau a chynnig sylwadau. Yn ystod y drafodaeth, amlygwyd y prif faterion a ganlyn:-

- (1) Awgrymwyd y dylid dosbarthu holiadur cwsmer yn yr holl ganolfannau hamdden er mwyn cael adborth gan y defnyddwyr.
- (2) Mewn ymateb i ymholiad, eglurodd yr Uwch Reolwr Gweithredol nad oedd y Gymraeg yn hanfodol ar gyfer y swyddi hyn, ond y gwneid pob ymdrech i benodi siaradwyr Cymraeg. 'Roedd mwyafrif y staff yn bobl leol oedd wedi derbyn eu haddysg yn ysgolion y sir trwy gyfrwng y Gymraeg, ond eto'n amharod i ddefnyddio'r iaith. Awgrymwyd y dylai'r Gymraeg fod yn hanfodol ar gyfer y swyddi hyn a bod angen edrych ar hynny. Dylai'r Cyngor hefyd fod yn glir beth yw ei ddisgwyliadau wrth benodi pobl.

- (3) Pwysleisiwyd bod modd newid agwedd pobl, nid yn unig yn y canolfannau hamdden, ond ar draws y Cyngor, ac awgrymwyd bod modd addasu'r Siarter Iaith i greu'r agwedd newydd yma ymysg staff.
- (4) Nododd y Cadeirydd y byddai yna adroddiad i'r cyfarfod nesaf ym Mehefin ar Fwy na Geiriau, sef atodiad i'r adroddiad Cynllun Iaith ar y defnydd o'r Gymraeg mewn cartrefi preswyl a thrwy'r gwasanaethau allanol yn ogystal. Croesawodd y bwriad i sefydlu Cynllun Pencampwyr Iaith yn y cartrefi preswyl a nododd fod camau disgyblu yn bwysig hefyd. Croesawodd y syniad o gael holiadur ac ychwanegodd fod angen edrych ar y polisi o ran hysbysebu swyddi. 'Roedd o'r farn y dylai'r Gymraeg fod yn hanfodol ar gyfer y mathau hyn o swyddi a dylid gwneud yn glir i bobl mewn cyfweiliadau beth yw disgwyliadau'r Cyngor o ran yr iaith.
- (5) Pwysleisiwyd y dylai pob aelod o staff y Cyngor fod yn bencampwr iaith a chael yr agwedd gywir o blaid y Gymraeg a rhoi blaenoriaeth i'r Gymraeg yn eu gwaith.
- (6) Nodwyd bod pobl ddi-gymraeg yn symud i mewn i dai cymunedol ac nad oedd diben cael cyngor Cymraeg a neb yn siarad yr iaith yn y byd y tu allan.

Gan gyfeirio at gŵyn (dan eitem 9 ar y rhaglen) ynglŷn â chyswllt cyntaf di-gymraeg ar bedwar achlysur gwahanol yng Nghanolfan Hamdden Dolgellau, nododd yr Uwch Reolwr Gweithredol y deallai fod y swyddog dan sylw wedi cael gwersi Cymraeg ddwy flynedd yn ôl a'i bod wedi'i hannog i fynd am ragor o wersi. 'Roedd yr adran hefyd yn edrych ar newid y ffordd o weithio yn y ganolfan ac wedi ystyried gwahanol opsiynau gyda'r Adran Adnoddau Dynol.

Nododd y Cadeirydd fod dyletswydd ar y Cyngor i fod yn gyflogwr parchus i'r staff a'u hanghenion, ond bod dyletswydd arno hefyd i ddarparu gwasanaeth dwyieithog i'r cyhoedd.

Diolchwyd i'r Uwch Reolwr Gweithredol am ei diweddariad.

6. CYNNYDD DISGYBLION YN Y CANOLFANNAU IAITH

Cyflwynwyd – adroddiad y Pennaeth Addysg ar gynnydd disgyblion yn y Canolfannau Iaith ynghyd â chyflwyniad gan y Cydlynnydd Siarter Iaith ar lefel llafaredd disgyblion, gan ddangos enghreifftiau o'r gwahanol lefelau, sydd yn ffrwyth gwaith Canolfannau Iaith Gwynedd, Môn a Chonwy.

Rhoddyd cyfle i'r aelodau ofyn cwestiynau a chynnig sylwadau. Yn ystod y drafodaeth, amlygwyd y prif faterion a ganlyn:-

- (1) Pwysleisiwyd bod y cynllun hwn yn un o lwyddiannau mawr y genedl ac 'roedd cynnydd anhygoel y plant mewn ychydig wythnosau yn dystiolaeth i frwdfrydedd ac ymrwymiad y staff i'r dasg ddiwedd hon.
- (2) Gofynnwyd am gofnodi'r ffaith bod rhwng 5,000 a 10,000 o blant wedi mynd drwy'r canolfannau iaith ers eu sefydlu yn 1984, gan fod hyn yn dangos pa mor wahanol fyddai'r sefyllfa wedi bod heb gyfraniad y canolfannau.
- (3) Pwysleisiwyd pwysigrwydd monitro'r plant ar ôl iddynt adael y ganolfan a dychwelyd i'w hysgolion. Mewn ymateb, cytunodd y Cydlynnydd Siarter Iaith fod y monitro yn greiddiol bwysig i barhad y gwaith da a manylodd ar y cynllun ôl-ofal ar gyfer athrawon.
- (4) Nodwyd pwysigrwydd tracio'r plant drwy gydol eu gyrfa yn yr ysgol er mwyn gweld beth yw eu cyrhaeddiad e.e. mewn TGAU Cymraeg a lefel A, a phwy sy'n gwneud pa gyfrwng TGAU a pha gyfrwng ôl 16.

- (5) Mewn ymateb i ymholiad, cadarnhaodd y Cydlynnydd Siarter Iaith fod yna gwrs cymhathu 5-6 wythnos ar gyfer rhieni, sy'n cyd-fynd â chwrs eu plant, a bod 15 rhiant wedi mynychu'r cwrs hyd yma eleni.
- (6) Mewn ymateb i ymholiad, eglurodd y Cydlynnydd Siarter Iaith yr argymhellid yn gryf iawn bod mewnfudwyr yn mynychu'r canolfannau iaith, neu fel arall, ni fyddai'n bosib' iddynt orosi mewn dosbarth prif lif.
- (7) Mewn ymateb i sylw bod gwybodaeth y Cyfrifiad yn mynd i gynnig gwaelodlin i'r gwaith, nododd y Cydlynnydd Siarter Iaith fod pob plentyn yng Ngwynedd wedi llenwi holiadur ar lein ar ei ddefnydd o'r iaith. Byddai canlyniadau'r arolwg yn cael eu cyhoeddi ar 28 Ebrill a Gwynedd fyddai'r cyngor cyntaf i wybod beth yr arferiad a defnydd iaith plant.
- (8) Nodwyd pob perygl i'r plant hyn gysylltu'r Gymraeg gydag ysgolion ac athrawon, yn hytrach na'r byd go iawn y tu allan i furiau'r ysgol.
- (9) Gofynnwyd i'r Aelod Cabinet – Y Gymraeg roi diweddariad i'r pwyllgor ar ddatblygiadau parthed y Strategaeth Iaith a'r Cyfrifiad.

Nododd y Cadeirydd y gallai'r Cyngor ymfalchïo yn llwyddiant ysgubol y cynllun hwn a diolchodd i'r Cydlynnydd Siarter Iaith am ei chyflwyniad manwl a diddorol.

7. YMCHWILIAD CRAFFU CAFFAEL CYNALIADWY

Cyflwynwyd – diweddariad ar lafar gan Gadeirydd y Grŵp Ymchwiliad Craffu Caffael Cynaliadwy, y Cynghorydd Mair Rowlands.

Ymhelaethodd ar gefndir yr ymchwiliad gan nodi fod adroddiad drafft terfynol yr ymchwiliad wedi'i gyflwyno i'r Aelod Cabinet Economi yn y Pwyllgor Craffu Corfforaethol ar 27 Mawrth. Eglurodd fod un o argymhellion yr ymchwiliad yn cyfeirio at safle'r Gymraeg, sef:-

“Dylid adolygu'r defnydd o'r Gymraeg o fewn trefniadau caffael yng nghyd-destun y ddogfen *Gosod contractau gwasanaethau cyhoeddus a'r iaith Gymraeg* a chynnwys unrhyw argymhellion yn y Strategaeth Caffael a'r Polisi Caffael Cynaliadwy newydd a datblygu trefniadau i fonitro cydymffurfiaeth.”

Nododd fod rôl i'r Pwyllgor Iaith sicrhau bod y sylw cywir yn cael ei roi o ran y safonau a gofynion iaith y Cyngor o fewn y maes yma a gallai'r grŵp ymchwil, fydd yn parhau mewn bodolaeth, edrych i mewn i'r maes a chadw golwg ar hyn hefyd.

Diolchwyd i Gadeirydd y Grŵp Ymchwiliad Craffu am ei gwaith trylwyr.

Holwyd pa ganran o gytundebau sy'n cydymffurfio â'r ddogfen. Cytunodd Cadeirydd y Grŵp Ymchwiliad Craffu i wneud ymholiadau.

Awgrymwyd anfon copi o'r ddogfen at Gartrefi Cymunedol Gwynedd.

8. YMCHWILIAD SAFONAU COMISIYNYDD Y GYMRAEG

Cyflwynwyd – adroddiad y Swyddog Cydraddoldeb ac Iaith yn manylu ar Ymchwiliad Safonau Comisiynydd y Gymraeg ac yn awgrymu cyfres o sylwadau y gellid eu nodi dan yr adran 'Sylwadau Pellach' o'r holiadur.

Croesawyd yr adroddiad yn fawr a chytunwyd â'r sylwadau awgrymedig.

PENDERFYNWYD nodi'r sylwadau isod dan yr adran 'Sylwadau Pellach' o'r holiadur:-

- Byddai'r Cyngor yn falch o dderbyn sicrwydd mai gofynion sylfaenol a gynrychiolir gan y Safonau, ac yn gofyn am gadarnhad o gefnogaeth y Comisiynydd i unrhyw sefydliad sydd am weithredu a datblygu tu hwnt i ofynion craidd y Safonau.
- Byddwn yn gofyn i'r Comisiynydd roi ystyriaeth i rôl Awdurdod fel Gwynedd mewn perthynas â threfniadau partneriaethol, rhanbarthol ac unrhyw gyd-darparu arall. Nod y Cyngor yw sicrhau nad yw trefniadau cyd-weithio'n arwain at unrhyw ddirywiad mewn darpariaeth ieithyddol. Unwaith eto, byddwn yn croesawu anogaeth i anelu'n uwch na'r Safonau, a'r gefnogaeth i barhau i ddylanwadu ar ddarpariaeth ein partneriaid.
- Nodir yn yr Holiadur i ni fethu a chyrraedd pob Safon, oherwydd methiant sefydliadau eraill. Bydd y Pwyllgor Iaith yn ymwybodol o sawl esiampl o hyn; y frwydr i gael Tystysgrifau Nofio a Ffurflenni Amlogi Cymraeg er enghraifft.
- Gall rhai o'r Safonau Cadw Cofnod brofi'n broblemus. Gan mai Cymraeg yw'r iaith ddiodyn pan ddaw'r cyhoedd i gyswllt a ni, byddai'n anymarferol cyfri pob cysylltiad a wneir drwy gyfrwng y Gymraeg. Gan ein bod yn anelu at gydymffurfiaeth 100% o safbwynt cyswllt cyfrwng Cymraeg, mae'n anodd gweld sut byddai cofnod mor fanwl yn ychwanegu gwerth.

9. CWYNION IAITH

Cyflwynwyd – adroddiad y Swyddog Cydraddoldeb ac iaith yn manylu ar y cwynion iaith diweddaraf i law yn ymwneud â'r Cyngor, partneriaid neu sefydliadau trydydd parti.

Nododd aelod fod ganddo gŵyn ynglŷn ag Ymddiriedolaeth Archeolegwyr Gwynedd a gofynnwyd iddo basio'r gŵyn honno ymlaen i'r Swyddog Cydraddoldeb ac iaith i'w thrafod yn y cyfarfod nesaf.

Gan gyfeirio at y gŵyn bod yr Adran Gynllunio'n defnyddio fersiwn Saesneg o gyfeiriad mewn gohebiaeth, nodwyd nad oedd yna fersiwn Saesneg o'r ffordd dan sylw yn bodoli. Nodwyd hefyd bod yr Adran Gynllunio wedi defnyddio Ffordd y Traeth am Lôn Gwydryn (*Beach Road*), Abersoch a Ffordd y Capel am Stryd Wesla (*Chapel Street*), Porthmadog.

Gan gyfeirio at y gŵyn ynglŷn ag iaith wallus mewn e-bost gan aelod o staff y Cyngor, pwysleiswyd ei bod yn bwysig bod gan swyddogion yr hyder i ddefnyddio'r Gymraeg, ac na ddylid eu beirniadu am ymdrechu i ohebu trwy gyfrwng y Gymraeg. I'r gwrthwyneb, nodwyd bod raid cynnal rhyw fath o safon hefyd.

PENDERFYNWYD derbyn yr adroddiad.

Ar ddiwedd y cyfarfod, gofynnwyd am osod yr eitemau canlynol ar raglen waith y pwyllgor:-

- Sefyllfa'r Gymraeg wrth osod tai cymdeithasol;
- Cefnogaeth gan y Cyngor i fusnesau;
- Newid hen enwau tai.

Dechreuodd y cyfarfod am 10.30am a daeth i ben am 11.55am.